

Keszler Mária

Találkozás Szalay Karolával*

Karola, a táncművészet „nagy művésznője” – híres, közismert személyiség volt. Éppen ezért nagy örömet jelentett a Magyar Állami Népi Együttes táncosai számára, amikor egy olaszországi turnénál alkalmával eljött Genovába – egy varázslatosan gyönyörű szabadtéri színpadon megtartott – előadásunkra. Ekkor, 1957-ben találkoztunk. Néptánc iránti vonzalmát közvetlenséggel, szeretettel fejezte ki. S az idők folyamán az ismertség szép, elmélyült barátsággá alakult.

Visszaemlékezésem során egy-egy emlékét saját szavaival fogom említeni, így érzékelhetjük egyéni stílusát is. Fontosnak tartom a Magyar Nagylexikon (más lexikonból kiegészített) rövidített szócikke ismertetését: „Szalay Karola (1911, Budapest-2001 Milánó) táncművész, a Magyar Operaház tagja, magántáncosa, örökös tagja, egyik vezető szólistája, akinek előadóművészetében a tánc és a színészi játék tökéletes egységet alkotott. Előnyös megjelenése, kifinomult lényé s törekény alkata különösen az átszellemült, lírai szerepekben érvényesült. 1941-46 Törökországban és Portugáliában, 1946-55 Magyarországon, utána Olaszországban élt. A Magyar Balettintézetnek, a Milánói Scala balettkolájának, Giorgio Strehler Teatro d' Europa színházának táncmestere. A tánc a képzőművészetben című munkájával a budapesti tudományegyetemen doktori címet nyert. Főbb szerepei: Csongor és Tünde, Seherezádé, Pierette fátyla, Petruska, Eisler Fanni, A fából faragott királyfi, A csodálatos mandarin stb. A Bartók-pantomim magyarországi bemutatóján ő tancolta a Lány szerepét.”¹

A fentiek kiegészítéseként: Karola kilenc éves korától az Operaház növendéke. 1941-ben férjhez ment Italo Zingarelli olasz újságíróhoz.

A magyar balett életéhez kapcsolódó munkássága közben elkezdte balettpedagógiai tevékenységét. Öt éven át tanított az Állami Balettintézetben. Növendéke Bretus Mária, Árva Eszter, Esztergályos Cecília s rövid ideig a fiú növendékek kis csoportja is.

1957 óta a Milánói Scala tagja mint az iskola egyik tanára. Eredményeivel ott ad hírt a magyar művészek képességeiről s a magyar táncokon keresztül próbálja megértetni a magyar folklórt, ahol Budapest és Bukarest fogalma még összefolyt.

Balettpedagógiai tevékenységéről így nyilatkozik: „Én csak annyit tudok mondani, hogy mint mindig, ebben az évben [1973] is nagyon sok volt a munkám. Klasszikus balettra tanítottam az I. fiú osztályt, a II., az V. és a VI. leányosztályt és egy fél évig a IV. fiú osztályt is, amíg Szása Minks balettmester, aki Leningrádból jött, nem vette át az utóbbiakat, ezenkívül történelmi társastáncokat és karaktertáncokat tanítottam a IV. fiú és V–VIII. leányosztályokban.

Munkám azért is gyűlt így össze, mert decemberben meghalt az iskola igazgatónője, Elide Bonagiunta, s így rám hárítottott munkájának egy része is.

A második félfévre az iskola igazgatója az angol John Field, aki egyben a balettkar vezetője is. Kitűnő ember, aki az iskolát s a balettkart egészen magas európai nívón vezeti.

* Elhangzott: MTA Zenetudományi Intézet, Szalay Karola-emlékülés, 2011.november 9.

¹ Petrovics, 2010. 228.

Nádor Mihály : Elssler Fanny

Operaház, 1933. április 8.

Zsedényi Károly mint Reichstadti herceg és Szalay Karola mint Elssler Fanny. Vajda M. Pál felvétele

városi állami iskolákban teszik le, míg az évi tanítás a Scala iskolának berendezett helyiségeiben s államilag kirendelt tanerőkkel s egy egészen kitűnő igazgatónő működésével történik. Az iskolai évek elvégzése után a növendékek nyelveket, zeneművészetet és tánc történetet tanulnak.

A felvételek májusban vannak. Ebben az évben négyszáz gyerek jelentkezett, s hatvanat vettünk fel egy hónapos próbaidőre. Szeptember hónap csak az ő tanításukkal telik el, melynek végén zsűri előtt vizsgát tesznek, s tulajdonképpen ekkor kerülnek felvételre.

– Kik voltak a zsűri tagjai? S kiknek az ítélete volt döntő a felvételnél?

– A zsűri tagjai ebben az évben a finn származású, nagyszerű balettmesternő, Irina Hudova, aki a Szovjetunióban, Moszkvában és Leningrádban végzett. Most másodízben vendég tanára a Scalának a balettkar technikai emelésére. Az iskola másik tanárnője Elda Gariboldi, a nápolyi Opera igazgatónője. A Scala egyik prímabalerinája, Vera Colombo, ki egyébként az utolsó félfévben a VIII. balettosztály vezetője volt. A már említett John Field igazgató, Szása Minks, s jómagam.

Mint már mondtam, munkám fárasztó volt, de én szeretek tanítani, szeretem a Scala iskoláját s szeretem a növendékeket, ami enyhíti a fáradságérzetet. Ellenére annak, hogy a Scalában is úgy van, mint minden színházban, van jó és van rossz periódus. Munkám egyetlen nehézségét a felsőbb osztályok tanításában találom. Míg a kicsik figyelmesebbek s kevés baj van velük, a nagyobbak kezdenek önállóak lenni, érdeklődésük sokfelé, természetesen az élet felé is irányul, s ezáltal kicsit nehezebb velük foglalkozni, s a balettmesternek egyben az élet pedagógusának is kell lennie.

– Melyik balettkoláról tudna beszélni Olaszország területéről?

– Két balettkoláról: a palermói Opera Teatro Massimo és a trieszti Maria Panzini privát iskolájáról, melyeknek évről-évre vizsgáin a zsűriben mint a Scala balettkola mestere voltam vendég. A palermói Opera balett- és balettkola igazgatója, Ugo del' Ara, aki Milloss Aurél növendéke volt és később egyik legjobb szólótáncosa is. Az iskolának száz növendéke van s érdekes volt figyelni őket, az ember azt hinné, hogy a dél-olasz nő fizikailag nem megfelelő a színpad, a balett követelményeinek, azonban a generációk ott is változnak, magasak, karcsúak, szépek s a spagettit elvonva, most már ők is vigyáznak alakjukra. Vizsgaeredményeik jók voltak, így remélhetőleg kikerül majd közülük az Olaszországban is egyre emelkedő balettművészet egy pár jó táncosa.

A trieszti iskola privát iskola. Érdekessége, hogy teljesen orosz alapon működik. Az iskola igazgatója minden évben pár hónapra meghív egy balettmestert az orosz iskola követői közül. Nem láttam még ilyen szép vizsgát, mint ez volt. Egyöntetűen, szépen átvették az orosz stílus hajlékonyságát. Ellenére annak, hogy mint tudjuk privát iskolában nincs kiválasztás, az iskolának több mint nyolcvan növendéke van.

– A Scala balett életéről [tudna-e mondani] valamit?

– Munkássága most emelkedőben van, különösen két olyan primabalerinával, mint a scalai balettkolában nevelkedett s az olasz romantikus balett felélesztője, Carla Frocci s a scalai és moszkvai iskolából kinőtt Liliana Cosi, aki nem csak az európai színpadok, de a Szovjetunió baletteladásainak vendége is. A idén kevés új balett szerepelt a programban, de nagyszerű vendégek, mint Makarova, Nurejev, a francia Labis, az orosz Vasziljev stb. emelték az előadások színvonalát.

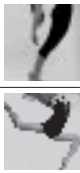
Egyébként már ott tartunk, hogy a scalai balettnak évenként kétszer van önálló szezonja. Ősszel és nyár elején. Ez utóbbi folyik most a gyönyörű milánói Sforza-kastély udvarán a Giselle, Csipkerózsika, Kadétok, Coppélia programmal s ugyancsak nagyszerű vendégtáncosok fellépésével.

– Mi az iskola tanítási programja?

– Tanítási anyagul én Merényi Zsuzsa jól szerkesztett és alapos könyvét használom alapul. Sajnos, csak németül jelent meg. Hallottam arról, hogy lefordítják olaszul is, azonban a kiadása nagyon drága lett volna s így nem jött létre a munka. Jó lenne, ha fordítása megtörténnék itthon, mert a könyvnek nagy híre van, szükség van rá szakmai vonalon s biztos vagyok benne, hogy nagy sikere lenne!

A Scala Balett Iskola program szempontjai egyeznek az együttes programjával. Egy maximális technika elérése mellett művészetet nevelni, egyre fokozottabb követelményekkel. Részemről mindig egy osztállyal feljebb lévő szintet állítok a növendékeim elé. Eddig egy mester vezetett végig egy osztályt. Most John Fieldnek az a véleménye, hogy jobb, ha a növendék több mester kezén megy át. Nem tudom a jövőben, hogy oldódik majd ez meg.

Az én növendékeim közül már szólótáncosok többek között Bruno Veskovo, Maurizio

Tenneriello, Giancarlo Morganti; ez utóbbi kettő nyerte el a múlt évi positanói táncversenyt, Dienes Gedeon jelenlétében. A lányok között van egy pár egészen kitűnő növendéke, mint Claudia Papa, Margarita Mora, akikkel szemben megvan a remény, hogy mint elsőrangú szólótáncosok megérnek.

Karaktértánc anyagban az idén elkészítettem Kodály Galántai táncok című művét, az elképzelés szerint Technika és Tánc címen. Rúdgyakorlattal kezdődik, amiből egy lassú körcsárdás alakul. A táncosok fele még mindig a rúdnál marad, fele pedig táncol. A második rész a hegyezőkkal, bokázókkal ugyanígy van megcsinálva. Harmadik része egységes közép adagio karmozdulatokra, rond de jambeo-kra építve fel. Ezután jön kettesével a leányok játékos zsebkendős tánca, mely a nagy zenekoronával végződik. Majd a vidéki hangulatot jobban érzékeltető ló (két fiú) s nyomukban virágkoszorúkat s májusfát hozó lányok ünnepi menete következik. A májusfát színes szalagok díszítik, s vidám tréfákkal, táncokkal folyik tovább a jelenet, melynek vígsága a végén teljesen eltelik.

A negyedik osztály részére Strauss zenére egy komikus mimikai jelenetekkel teli polkát komponáltam, s elkezdtem részükre a kalocsai leánytáncot is, amit sajnos időhiány miatt nem tudtam befejezni.

– Mi volt mostani látogatásának valódi indítéka?

– Ezt a hazajövetelemet tulajdonképpen a néptáncmozgalomnak köszönhetem, aminek régtől fogva nagy híve vagyok. Annyira, hogy egy időben vezetője voltam a Vasas Központi Együttesének is. Ezzel kapcsolatban kell elmondjam, hogy ez év közepén az a megüszteltetés ért, hogy a Vasas Központi Művészegyüttes 25 éves jubileumán telefonon kerestek fel milánói lakásomon, hogy én is az ünneplők közt legyek, – ha személyesen nem is, de a Milánó-Budapest közötti hanghullámokon. Beszélgetésem, – vagy jobban mondva, – dadogásom a meghatódottságtól – Szigeti Károllyal, a Vasas Együttes vezetőjével történt.²

Jómagam ezen az előadáson ott voltam. A beszélgetést kitérő taps követte! A jubiláris műsorra szóló meghívó levél Börösz József, az Együttes akkori igazgatója aláírásával – Karola: Emlékeim című reprezentatív kötetében a Táncarchívumban megtalálható.

A Vasas Együttes ötven éves jubileuma alkalmából kiadott Forog a tánc, forog című kötetben Fuchs Livia megjelent írásából megtudhatjuk: „1949 végén, Pór Anna távozását után a tánckar légköre nagyon megromlott. [...] Az egyesített tánckar vezetését Szalay Karola vette át. Személyében jól képzett balettmesternő, kulturált művész került a Vasas Együtteshez. A néptáncot természetesen nem ismerte, még felületesen sem. Néhány motívumot tudott csupán, viszont kiváló szerkesztési és színpadi érzéssel készített kerek és hatásos kompozíciókat. A próbákon komoly munka folyt, Szalay balett bemelegítést tartott. Korrepetitornak Petrovics Emilt szerződtették, aki néhány koreográfiához zenét is komponált. (Szalay Karola az ekkor alakult Állami Balett Intézetből másokat is hívott néha gyakorlatot vezetni, vagy egy-egy művet betanítani. Így került például az együtteshez Sallay Zoltán, aki Aszafjev-Vajnonen Partizántáncát tanította be, de Barkóczy Zoltán, a Moszkvában frissen diplomázott fiatal balettművész is dolgozott az ifjúsági együttesnél. [...] Szalay Karola jó pedagógiai érzéssel vezette az együttest. Tevékenységének idejére esett a két nagy kulturális verseny. (Az első 1950-51-ben, a második 1951-52-ben.) A Vasas természetesen részt vett az országos jelentőségű és méretű megmozduláson. A megjelent cikkek a legjobbak között említik az együttest, bár hibáit is felróják. [...] Ebben a korszakban, alapos néprajzi ismeret híján, bizonytalan művészeti légkörben és a személyi kultusz bénító művészetpolitikai levegőjében, [...] nem Szalay Karola volt az egyetlen, aki – egyébként bizonyára jól sikerült

² Az interjú az eredeti gépiratból kerül közlésre. Az interjú nagyobbik része nyomtatásban is megjelent: Keszler, 1973. 17–20. A kéziratban a beszélgetés az alábbi mondatokkal kezdődik: „Magyarországi tartózkodása alkalmával szeretettel köszöntjük és szeretnénk hallani milánói munkásságáról, a balettkoláról. – Az olasz iskolába a felvételi korhatár 11 év. Az iskola nyolc évig tart, amelyből a jobb növendékek két évet kultúrscsere kapcsán az orosz balettkolában töltenek. Nemrég volt Torinóban Róna Viktor, aki egy nap ellátogatott a Scalába és megnézte a karakter- és balettóráimat, ő látta mit csinállok, jobban szeretném, ha ő beszélne róla.” (Tóvay Nagy Péter megjegyzése).

kompozícióját – napi politikai tartalommal próbálta, vagy kényszerült kitölteni. Persze munkái között nem ezek voltak túlsúlyban s e »szocialista tartalommal« dúsított koreográfiai sallangok nélkül is megállták helyüket a későbbi években.

Szalay Karola leginkább a rövid lélegzetű táncszvittekben jeleskedett. Legsikeresebb táncai közé tartozott a már említett Nógrádi lakodalmas, a vidám Kiházasító, és mindenekelőtt a Szüreti táncok. Utóbbiban a szüreti multság epizódjai követték egymást. (Bejövetel, Fiúk tánca, Kosaras lányok tánca, Taposó-tánc, Páros, Szóló, Kecsketánc, Finálé – Petrovics Emil kísérőzenéjének tételei.) Műsorukban szerepelt még az akrobatikus ügyességet feltételező Partizántánc és az Orosz szalagtánc.

Szalay Karola a Színművészeti Főiskolára járó fiatal Végvári Rezsőt vette maga mellé asszisztensnek. [...] Végvári ekkor a lehető legnagyobb anyagismerettel rendelkezett, hiszen akkor a Főiskola koreográfus szakán az akkori évek legszínvonalasabb képzése folyt. A diákok eredeti filmekről tanulmányozhatták a szaporodó gyűjtéseket és sokirányú elméleti képzést is kaptak. Szalay Karola így Végvári révén friss és eredeti anyaghoz jutott, amely a térrel könnyedén operáló, a nagy csoportokat harmonikusan mozgató komponálóképességét jó irányba egészítette ki. Végvári koreográfusként is szóhoz juthatott Szalay Karola mellett, bár ekkor még alig készített önálló koreográfiát a Vasas Együttesnél. 1953 végén azonban újabb felhők gyülekeztek a tánckar felett [...] Szalayt elbocsátották.”³

„Most két héttel ezelőtt pedig levelet kaptam a gyulai Néptáncfesztivál 25 éves jubileumára, melynek annakidején a zsűri tagjai között voltam. Ez a levél úgy visszarántott pár kedves szavával Magyarországra, a Vasashoz, az Operához, mindenhez; az egész fiatalságomhoz, az emlékeimhez, hogy fogtam magam s azonnal megvettem a repülőjegyet s boldogan készültem a hazautazásra, amelyben az egész Scala Együttes és az iskola velem érzett.

A gyulai tartózkodás felejthetetlen marad részemre nemcsak a kedves vendéglátással, a város különös hangulatával, a régi barátok, mint Rábai Miklós, Pór Anna, Vincze Ferenc viszontlátásával, hanem azzal a nagyszerű fejlődéssel, amit az amatőr csoportok koreográfiai és tánctechnikai felkészültségében láttam!

A gyulai fesztivál ráébresztett arra, hogy mennyi szín, gazdagság bukkant elő ismét, melyet – nyilván a magyar táncutató nyomán – az amatőr csoportok is bátran, szívesen használnak a színpadi kompozícióikban. Szeretném, ha lenne időm, ezekben jobban elmélyedni, alaposabban megismerni hazám folklórját! Remélem, hogy egyszer ilyen céllal is hazlátogathatok!

Egyébként az olasz folklór is érdekel, ellenére annak, hogy nagyon nehéz megközelíteni. Alkalmam csak arra nyílt, hogy Cagliariiba repüljek s ott pár napig tanulmányozhattam a város és környékének táncait. Megismerkedtem a szárd táncok egyik szerelemesével, aki csak azért nyitott balettiskolát, hogy a balett testtartáson keresztül érje le növendékeinél a szárd nép méltóságteljes táncstílusát. A részemre bemutatott táncok értékesek voltak $\frac{3}{4}$, $\frac{6}{8}$ -as ritmusukkal s a gyönyörű kosztümökkel. Láttam a hírneves táncscsoport lelkes próbáit is, akik épp párizsi vendégszereplésükre készültek.”⁴

A Gyulai Fesztivál alkalmával elmondott gondolatai, szinte vallomása, jegyében készülhetett az áldozatos, elmélyült, következetes tevékenységet tükröző Mai magyar néptáncok című összeállítása. Ebben igyekezett a hazai tudományos táncutató szelleméhez méltó lenni! A táncok leírásához gondosan váltogatott fotók és kották közlése teljesebbé teszi az áttekintést. Sajnos a kiadás – nagy szomorúságára – akadályokba ütközött. (A könyv a Táncarchívumban megtalálható.)

Élmény volt vele lenni akár a fővárosban, akár vidéken. Az épületek, a tájak változatos szépségeiben nagy lelkesedéssel gyönyörködött. (Esztergom, Hollókő, Kalocsa, Szeged). A népművészettel való találkozás folyamatosan rabságba ejtette.

Felejthetetlen élmény volt számomra, amikor 1975 nyarán meghívott a Scala növendékei részére, az akkori Jugoszlávia területén található, Komizsa-félszigeten rendezett táborba. Kérésére

³ Fuchs-Szilágyi, 1998. 23–29.

⁴ Az interjú az eredeti gépiratból kerül közlésre, a nyomtatott verzióban nem szerepel. Vö. Keszler, 1973. 17–20. (Tóvay Nagy Péter megjegyzése).

énekes-táncos gyermekjátékokat, sárközi karikázót, gencsapáti verbunkot és kalocsai lassú és friss csárdást tanítottam. Elbűvölt a táj csodálatos varázsa s nem különben az olasz táncosok kitartó, fáradhatatlan tánc iránti szeretete és Karola felé áradó tisztelete, rajongása.

Irodalomjegyzék

Fuchs-Szilágyi

1997 Fuchs Lívia-Szilágyi Gábor: *Forog a tánc, forog... A Vasas Művészegyüttes Tánckarának története 1927—1997*. Budapest, Vasas Szakszervezeti Szövetség Nyomdája, 1998.

Keszler

1973 Keszler Mária: Beszélgetés Szalay Karolával. In: *Táncművészeti Értesítő*, (1973) 3. sz. 17–20.

Petrovics

2010 Petrovics Emil: *Önarckép - álarc nélkül 1930-1966. I.* Budapest, Misszilis Levélkiadó '89, 2010.